

Waldemar Svenssons

Frisinnad Tidskrift

Civilsamhället, regel eller undantag?

Läs:

**Ulrika Stuart Hamilton (FAMNA)
och Ludvig Sandberg (FORUM) om civilsamhället**

**Debatt om förslaget till ny narkotikapolitik
från Liberalernas arbetsgrupp**

**Håkan Holmberg fortsätter serien
om framtidens liberalism**

**Gunnar Brådvik skriver om valet i Tyskland
och mycket mer**

Civilsamhället och den idéburna välfärden

Först ska jag erkänna en sak.

Innan jag utsågs till statssekreterare hos jämställdhetsminister Maria Arnholm (L), som i Alliansregeringen hade ansvar också för civilsamhällespolitiken, hade jag ingen aning om att sådan politik fanns eller ens behövdes. Det känns som mycket länge sedan. Numera ägnar jag det mesta av min vakna tid åt att försöka bidra till ett starkare civilsamhälle, i synnerhet den del som producerar idéburen välfärd. Det innebär en hel del politik.

Civilsamhället som sådant kände jag förstås till. Sverige har ett starkt sådant, oavsett om man menar det organiserade föreningslivet eller mer lösliga frivilliginsatser.¹ Och jag är övertygad om att alla Frisinnad Tidskrifts läsare är mer eller mindre uppväxta i minst en, sannolikt flera, sammanhang där föreningar, samfund eller partier spelar en viktig roll.

Det som blev en spännande aha-upplevelse för mig som ny statssekreterare för snart fem år sedan var den omsvängning av själva politiken som skett: man kallade det inte längre "folkrörelsepolitik" utan såg även individer och deras initiativ i det civila samhället. Det modernare civilsamhället där nytt engagemang kanaliseras i lösligare former, nätverk och Facebook-grupper uppmärksammades också. Den proposition

som Alliansregeringen lagt fram några år tidigare innehöll också satsningar på forskning. Politiken ledde också till Överenskommelsen mellan staten, SKL och idéburna organisationer.²

Lite senare tillsatte Maria Arnholm civilsamhällesutredningen med Dan Ericsson, som särskild utredare och som ett halvår efter regeringsskiftet lade fram sitt betänkande "Palett för ett stärkt civilsamhälle"³. Som ny generalsekreterare för Famna – riksorganisationen för idéburen vård och social omsorg, fick jag hösten 2015 efterträda den tidigare generalsekreteraren också i utredningens referensgrupp. Där kunde jag följa hur ett mycket bra och översiktligt dokument växte fram om hur det redan starka kan göras ännu starkare.⁴

Begreppet idéburna organisationer etablerades i samband med Överenskommelsen mellan staten, SKL och civilsamhället. I t ex direktiven till Valfärdsutredningen används begreppet också och jag tror att det alltmer sätter sig, även bortom offentlig tryck.

Tyvärr har allt fokus i debatten sedan Ilmar Reepalus välfärdsutredning till-sattes 2015 varit på vinstfrågan. "Idéburen" verksamhet är dock mycket mer än en verksamhet som inte har något vinstsyfte och inte delar ut vinst!

Däremot behöver alla verksamheter – även de som inte har ett vinstsyfte – gå

¹ Se t ex Wijkström, Filip (red) "Civilsamhället i samhällskontraktet" (2012) och Ersta Sköndal Bräckes befolkningsstudier, t ex "Folk i rörelse – medborgerligt engagemang 1992-2014".

² Det var en av mina företrädare på statssekreterarposten, Christer Hallerby, som var hjärnan bakom detta, och den liberala profilen Peter Örn som förhandlade fram Överenskommelsen med flera hundra civilsamhällesorganisationer.

³ Slutbetänkande av Civilsamhällesutredningen, SOU 2016:13 "Palett för ett stärkt civilsamhälle".

⁴ Lite lustiga situationer uppstod ibland vid referensgruppens möten när Dan Ericsson, regeringens särskilda utredare, skälmskt tittade på mig - som förhandlat fram direktiven med ett motsträvigt Finansdepartement - och bollade över svåra frågor från resten av referensgruppen som tyckte att direktiven var för begränsade.

Ulrika Stuart Hamilton

med överskott över tid för att överleva och inte minst för att utvecklas. De idéburna återinvesterar sina vinster i verksamheten eller överför medlen till annan verksamhet med allmännyttigt ändamål.

Men vilka är idéerna?

Många av Famnas drygt 70 medlemmar har funnits länge och startades för 100-150 år sedan p g a ett samhällsproblem som man ville vara med att lösa. Dåtidens sociala arbete skedde inom ramen för kyrkan och diakoni och det är inte någon tillfällighet att många av Famnas medlemsorganisationer relaterar till kristna värderingar.

Några exempel⁵:

Stockholm Stadsmission. Grundades 1853 av en grupp troende: Beskriver sig idag med formuleringar som "Vår vision är ett Stockholm där alla får makt

att forma sina egna liv, alla har tillgång till bostad, utbildning och arbete alla får känna kärlek och värme."

Göteborgs Räddningsmission. "En idéburen organisation som arbetar med socialt arbete på kristen grund. Organisationens uppdrag är att uppmärksamma och motverka förhållanden i samhället som leder till och förvärrar utsatthet och utanförskap."

Ersta diakoni. "En ideell förening som bedriver sjukvård, socialt arbete, utbildning och forskning professionellt och icke-vinstsyftande. Verksamheten vilar på en kristen grund och vi hjälper människor i utsatta livssituationer."

På senare år har andra tillkommit.

Stiftelsen Josephinahemmet. "Ett äldreboende för katolska trosbekännare

⁵ Citaten är hämtade från respektive organisations webbplats.

som är i behov av service och omvårdnad dygnet runt.”

Andra religioner finns också bland medlemmarna. I Göteborg finns t ex Stiftelsen Neuberghska ålderdomshemmet som driver ett äldreboende med judisk profil. ”Äldreboendet håller på de judiska traditionerna och serverar koshermat. (...) Äldreboendet firar alla judiska högtider och helger (...) Medarbetarna är utbildade i judisk tradition och tro.”

Men många av våra medlemmar har inte någon anknytning till någon tro eller något samfund. Den allra äldsta medlemmen är Stiftelsen Danviks Hospital/Danvikshem som Gustav Vasa skapade (med egendomar som han tog från katolska kyrkan). Den pampiga byggnaden vid Stockholms inlopp missas ibland för kungliga slottet men är alltså ett äldreboende byggd på mark från den ursprungliga donationen. ”Danvikshem är en ideell stiftelse som tillgodoser äldre personers behov av ett individuellt anpassat vård- och omsorgsboende i en trygg, stimulerande och unik miljö (... och) kännetecknas av stor frihet för den enskilde att själv fora sin tillvaro.”

Andra åter är uttalat ateistiska: Skyddsvärnet är ”en non-profit organisation som sedan 1910 har bedrivit socialt utvecklingsarbete. Vi är en innovativ och flexibel organisation som är partipolitiskt och religiöst obunden.”

En ganska stor grupp av Famnas medlemmar bedriver sina verksamheter på antroposofisk grund. Såväl rehabilitering som HVB-hem, LSS, äldreboenden och vård finns bland dessa medlemmar.

Exempel är Stiftelsen Hajdes på Gotland, Stiftelsen Sanna utanför Örebro, Stiftelsen Norrbyvälle, Föreningen Solåkra, Vidarkliniken i Järna, Stiftelsen Eir i Mölnbo m fl.

Andra stora och mer välkända medlemmar med andra värdegrunder och historier är Röda Korset, RFSU och Stockholms sjukhem. Dit hör också alla de tjej- och kvinnojourer som samlas under paraplyet Unizon.

Detta är bara axplock för att illustrerar bredden. Många idéburna verksamheter har en stark ideologi i botten som präglar vardagen. Andra vill ”bara” se till att det blir högkvalitativ vård och social omsorg med individen i centrum och att vinsten ska återinvesteras.

Vari består då politiken som jag nämnde i inledningen?

Alliansen tydliggjorde ett nytt förhållningssätt till civilsamhället redan i sin första regeringsförklaring 2006 och lade som nämnts ovan fram en proposition⁶ i denna anda. Men även nuvarande (S)-(MP)-regering, och inte minst dess stödparti (V), vill se mer av idéburna välfärdsföretag. Desto märkligare är det då att trots politisk välvilja över hela det partipolitiska spektrumet så händer ytterst lite (se diagrammet).

För tio år sedan var andelen idéburen välfärd ca 3 procent. Det är den fortfarande. Antagligen lite mindre ändå, eftersom data i diagrammet är från 2013 och välfärden sedan dess vuxit snabbare än de idéburna verksamheterna. Det som hänt är att de vinstdrivande privata välfärdsföretagen har vuxit ytterligare medan den offentliga sektorns andel minskat något.

Källa: Sivesind, Karl Klevrik (red)
"Mot en ny skandinavisk välfärdsmodell"

famna

Famna möts sålunda av idel verbal välvilja från politiskt håll, åtminstone på nationell nivå. När det är skarpt läge i kommuner och landsting upphandlar man där fortfarande främst med sista raden och lägsta pris som målvariabel. Den särart och de mervärden som vård och omsorg med idéburna förtecken bidrar med får inte utrymme i dessa bedömningar. I vissa fall definieras de to m bort för att allt ska bli så neutralt och objektivt som möjligt.

Ändå vet vi att medborgarna hyser stort förtroende för de idéburna verksamheterna, uppskattar deras kvalitet och är mycket bestämda på att valfrihet är viktigt.⁷

Vissa marknadsliberaler värjer sig mot varje åtgärd som skulle underlätta för de idéburna verksamheterna att t ex vinna offentliga upphandlingar inom LOU. Själv anser jag inte att det är ett ingrepp i fri företagsamhet eller konkurrenssnedvridande att i Sverige införa de möjligheter som EU tillåter

inom offentlig upphandling. EU-direktivet på området tillåter avsevärt större flexibilitet än svenska lagstiftare hittills tagit till sig när det gäller att t ex återinvestering av vinst skulle kunna vara ett tilldelningskriterium, att sociala tjänster under tröskelvärde och som inte har ett gränsoverskridande intresse inte behöver upphandlas, eller att vissa tidsbegränsade upphandlingar skulle kunna reserveras för idéburna verksamheter. Alla dessa förslag har övervägts av civilsamhällesutredning och lagts fram av välfärdsutredningen.

Men förslagen har ännu inte blivit verkliga. Förändrade upphandling sregler är inte svaret på alla frågor om hur idéburen välfärd ska kunna utvecklas och växa. Dock vore det bra steg i rätt riktning om dessa förändringar blir verkliga och inte sveps åt sidan i en allmän misstro mot välfärdsutredaren.

Därtill kommer något så torrt som statistikfrågor. I offentlig statistik finns bara två sektorer: offentlig och privat.

⁶ En politik för det civila samhället prop 2009/10:55

⁷ Se bl a Novusundersökning våren 2017: <http://www.famna.org/nyheter/novus-undersokning-om-betydelsen-av-vinst-eller-icke-vinst-for-bra-kvalitet-i-var-d-och-omsorg/>

De idéburna – en tredje sektor – osynliggörs genom att inkluderas i den sistnämnda kategorin. I denna fråga, liksom några andra, har välfärdsutredningen lyssnat på Famna och lagt fram förslag om uppdrag till statliga myndigheter, bl a Socialstyrelsen och Statistiska Centralbyrån (SCB). Vi väntar dock på de politiska beslut som krävs för att bättre statistik ska bli verklighet.

Så länge debatten endast handlar om vinsterna i välfärden är jag rädd att den potential med kvalitetsutveckling, innovationer och mångfald som idéburna organisationer står för inte tas tillvara.

Vår vision är att Sverige ska bli mer likt sin omvärld och inte vara det mest ex-

trema landet. I Norge utgör de idéburna ca 7 procent och i Danmark runt 14 procent. Längre söderut på kontinenten är andelen avsevärt högre. En rimlig andel av välfärden är 10 procent. För den tillväxten krävs både en mer målinriktad och mer offensiv politik för idéburen välfärd och att människor med idéer vill och kan satsa och expandera. Famna försöker bidra till bådadera .

*Ulrika Stuart Hamilton,
Generalsekreterare
Famna – riksorganisationen för idéburen
vård och social omsorg.*